

סדנת כתיבה יוצרת - ברפרנס ישראל

במסגרת ההכנה לקראת פרויקט 'קול העם', אנו מזמינים אתכם לקחת חלק בסדנת כתיבה אותה תוכלו להבנות בעצמכם, בהתאם לקבוצה ולקהילה שלכם!

מטרות הסדנה:

- רכישת כלים בסיסיים בכתיבה יוצרת אישית וקבוצתית
- חשיפה והיכרות עם כתיבה יוצרת ישראלית
- עידוד כתיבה סביב התמות המרכזיות של "ישראל" - "זהות יהודית" - "חיבור" ומה שביניהן.
- הנגשת פרויקט "קול העם" לקראת חגיגות שנת ה-75 למדינת ישראל.

הסדנה בנויה משלושה חלקים, וכל חלק מורכב מתרגילי כתיבה שונים. כל חלק מהווה אבן בניין שונה בעולמות הכתיבה, ומאופיין במיקוד שלו, אך לא דווקא מסתמך על האבן הקודמת לו. לכל מנחה את החופש שלו ללקט את תרגילי הכתיבה הנכונים והרלוונטיים ביותר לקבוצה שעומדת מולו, ולעצב את הסדנה לפי ראות עיניו – בין אם סדנה חד-פעמית המהווה טעימה לכתיבה או לחלופין יצירת סדרת מפגשים המעמיקה את היצירה.

הקדמה והסבר למנחה:

- לפני התנסות ראשונה בסדנת כתיבה רצוי להסביר למשתתפים. ומה עומד לפניכם. דגשים לדברי ההקדמה:
 - תחילה, אל דאגה! אתה לא צריך להיות סופר/משורר על מנת להעביר סדנת כתיבה! יחד עם זאת, מומלץ להתנסות בתרגילי הכתיבה אותם תציג לקבוצה שלך מבעוד מועד, על מנת לחוש את אותן אותן התחושות שהמשתתפים יחוו בסדנה שלך, ובכך לאפשר לעצמך מימד נוסף של יכולת הובלה.
 - הצגת מטרות סדנת הכתיבה: כדאי להדגיש שמטרת הכתיבה היא בראש ובראשונה ביטוי אישי, מפגש של הכותב עם עצמו, העמקת הלימוד והפיכתו לחווייתי. אלו מטרות שוות לכל נפש, והבהרתן יכולה לבטל את המתח שעלול לצוף אם המשתתפים. וית יחשבו שהדגש העיקרי הוא באיכותו הספרותית של הטקסט.
 - הצגת מבנה הסדנה: לפי בחירתך – האם זו סדנה חד פעמית או כזו שמלווה במפגשי המשך. האם בחרת להתמקד בתרגילי כתיבה של כלים בסיסיים? האם החלטתם לקיים את החלק של הכתיבה הקבוצתית בלבד? האם תרגילי הכתיבה מדורגים, הולכים ונבנים, בתחילה קצרים יותר ואז מתארכים?
 - חשוב מאוד לשתף את הקבוצה במה שצפוי יחד בסדנה המתחילה ולהגיש כי שיתוף בתוצרים הוא חשוב ומעודד, אך לא כולם חייבים לשתף, תלוי במידת נוחות.
 - הבהרה והפגת חששות: אין צורך בידע מוקדם. חלק מן המשתתפים. וית אולי כבר התנסו בכתיבה במסגרת סדנה או לבד, וחלקם לא. זה לא משנה, מפני שכל נקודת מוצא היא טובה דיה, וממנה אפשר להמשיך ולהתפתח. כדאי להדגיש שהטקסט הנכתב הוא קודם כול בעבור הכותב, ולא תהיה חובה לשתף אותו – זו בחירה וזכות, לא חובה, לכן אפשר וכדאי להניח את הצנזור הפנימי בצד, ולהתמסר לכתיבה. כדאי לבוא לסדנה בלב פתוח. גם מי שסבור שאינו יודע לכתוב, או שאינו אוהב לכתוב, רצוי שישאיר בצד את הנחות היסוד הללו ויבוא כדף החלק שלפניו, פתוח להתנסות. גם מי ש'נתקע' בתרגיל זה או אחר, שישמור על הלב פתוח לתרגילים הבאים, אולי שם ממתנה לו הדלת שלו. לפעמים מה ש'תוקע' הוא שיש משהו אחר שמבקש להיכתב, והתרגיל דווקא מרחיק; במקרה כזה מומלץ לעודד לכתוב מה שעולה מן הלב ולהתעלם מההנחיה.
 - הצגת ציפיות המנחה: שמירה על שקט מרבי בעת הכתיבה, כל כותב לעצמו ואין שיתוף ודיבור בשלב זה. מיעוט כניסות/יציאות שלא לצורך. מותר ורצוי לשאול שאלות הבהרה ביחס לתרגילים, אם ההנחיה לא הובנה. כולם כותבים. אין שיפוטיות.

תפריט סדנת הכתיבה:

• חלק א' – כלי-כתיבה בסיסיים	• חלק ב' – כתיבת עומק	• חלק ג' – כתיבה קבוצתית יוצרת
○ הזרה	○ כתיבת זהות	○ סיעור מוחות
○ אזכור	○ והצגה עצמית	○ כתיבה סביב ציר מרכזי
○ דימוי	○ טבע וחוש	○ כתיבה בהמשכים
○ מטאפורה	○ מבט, ראי, חלון הומאז'	

חלק א' – כלי-כתיבה בסיסיים

4 תרגילי כתיבה לרכישת כלי-כתיבה (הזרה, אזכור, דימוי, מטאפורה, פסיחה). כל תרגיל צריך לקחת 5-7 דק', כך שלכל כלי יש להקדיש כ-10-12 דק' הכוללות הסבר, תרגול ושיתוף.

התרגילים מגוונים אך בסופו של כל מקטע יוצאים עם משהו כתוב, על מנת "להבטיח" את ההתנסות בכלי ולא רק ההבנה שלו.

- **הזרה** – הזרה היא התייחסות אל משהו מוכר באופן שגורם לו להיראות זר, רענן ואף מפליא, ואשר מעניק לו משמעות חדשה. הזרה היא לא רק אמצעי עיצוב מרכזי בכתיבה, אך יש שיטענו שהיא אחת ממטרותיה הנעלות – לעורר את הקורא להתבונן בהתבוננות מחודשת, מעמיקה ופנימית יותר בעולמו.

○ תרגיל כתיבה: בחרו נושא לכתיבה

ניתן לבחור נושא הקשור ישירות לנושאי ישראל וזהות יהודית, או לחלופין לבחור נושא כתיבה ניטרלי. נסה לכתוב לפחות חמש עובדות לגביו באופן שיגורר פליאה והתבוננות מחודשת בו. אפשר להסתייע בהשוואת הדבר ל'בני מינו', כלומר לדברים המשתייכים לאותה קטגוריה (למשל אם ה"דבר" הוא כלי כתיבה, אזי שאפשר להשוות לשאר כלי כתיבה). השתמש בשורת פתיחה היוצרת תחושת הזרה – למשל: ****
הוא דבר משונה למדי / אני לא בטוח שאני יודע מה זה ***** וכו') המטרה – לקחת דבר מוכר, שאותו תציג מזוויות לא שגרתיות.

לאחר כתיבת העובדות נסה לחבר אותן בצורה המאפשר קריאה חלקה. (למשל: 'עיפרון הוא חפץ משונה למדי, הוא דומם שמתוכו יוצאות מילים ותרגילים בחשבון, מכל כלי הכתיבה רק הוא מסכים למחוק את עצמו... וכו').

- בונס: אפשר ומומלץ לאחר הכתיבה לבקש מהמשתתפים. ו. לקרוא את מה שכתבו בלי להזכיר את שם הדבר, כמעין חידה, ועל חברי הקבוצה לפענח ולגלות מהו הדבר שעליו נכתב הטקסט, ומה התחדש לנו בהתבוננות בו.

- **אזכור** – אינטרטקסטואליות היא זיקה של טקסט חדש לטקסט קודם לו, והיא באה לביטוי בגלוי או ברמז במגוון אופנים: שיבוץ או ציטוט לשוני ישיר, הדהוד לשוני, התייחסות לדמויות או להתרחשויות, שימוש בסממנים מובהקים ועוד. היחס בין הטקסט למקור תמיד מכיל ממד של המשכיות, ויש בו משום חיזוק מעמדו הקנוני של המקור, אך הוא עשוי גם לכלול למרבה הפרדוקס יחס של התנגדות, הגחכה וערעור סמכותו של הטקסט המקורי (כמו למשל במקרה של פרודיה).

○ תרגילי כתיבה:

1. בחר דמות מקראית שאתה מזדהה איתה במיוחד, ולצידה מקבץ פסוקים שנוגע לאותו פן בדמות שמעורר ביותר את ההזדהות. השתמש במילים המופיעות בפסוקים אלה כמאגר הכרחי – כאילו היו אלו המילים החשובות בעולם, וכתוב באמצעותן משהו אישי על עצמך, תוך שימוש במילים אחרות/נוספות.

הצעה: בעת השיתוף בתוצרי התרגיל אפשר לדון בתחושות שעלו – מה ההרגשה כשמשמשים במילים נתונות מראש? האם הצלחתי להביע באמצעותן משהו אישי, ליצור מהן דבר מה מקורי? מה האיזון הנכון בין הדהוד לחידוש?

2. תאר במילים משלך את הדמות שבחרת. איך היא מופיעה בדמיוןך? דרך התיאור החיצוני נסה להביע גם משהו מפנימיותה של הדמות (למשל אדמוניותו של דוד המלך יכול להעיד על רוח האומץ).

3. כתוב על עצמך במילים שלך, כשהדמות משמשת לך דימוי. כדאי להתמקד בסיטואציה ספציפית, למשל 'כמו נוח בשעה שיצא מן התיבה, ו... כך אני בשעה ש...'. שימו לב – אפשר להשתמש בדימוי על דרך החיוב וגם על דרך השלילה: 'כמו דוד המלך, אני... אבל שלא כדוד המלך, אני...'.
דימויים – דימוי הוא השוואה אסוציאטיבית בין שתי מהויות שונות, תוך שימוש בכ"ף הדמיון או במילית 'כמו'. הדימוי תמיד ישאיר אזורי אי-חפיפה בין המדמה למדומה כיוון שהם אינם זהים, אלא יש ביניהם דומות, ולרוב גם אזורי חפיפה שכן הדומות בתכונות מסוימות מובהקות וניכרות, ואילו בתכונות אחרות ואולי פחות מרכזיות תיתכן דומות מפתיעה הדורשת העמקה וגילוי. לדימויים יש חלק מרכזי בשפת התמונות ובאסתטיקה, וכן תפקיד חשוב בחווית הקריאה, מאחר שהם מעוררים את הדמיון. בנוסף לכך, משתמשים תדיר בדימוי להמחשת רגשות ותחושות סובייקטיביים או מושגים מופשטים – באמצעות תמונה קונקרטית.

- תרגיל כתיבה: כתוב בתחילת חמש שורות ריקות את המילים 'הייתי כמו...'. חשוב על עצמך בכמה תקופות חיים שונות ובסיטואציות שונות שהיו חשובות לך (בינקות, בגן, במעבר דירה וכד'), וכתוב ביחס לכל תקופה כזאת דימוי אחר עבור עצמך. נסה להרחיב את הדימוי כך שיימשך על פני שורה שלמה (למשל, 'הייתי כמו

פרפר צבעוני מתעופף מפרח לפרח בשדה הפתוח; 'הייתי כמו גור חתולים רטוב ורועד בגשם, זקוק לליטוף...'. כתוב עוד דימוי אחד אחרון לך כפי שאתה כעת – 'עכשיו אני כמו...'

- **מטאפורות** - מטפורה, בשונה מדימוי, משילה מעליה את כ"ף הדמיון, ומציעה זהות. במטפורה א' הוא לא כמו ב', אלא א' הוא ב'. במטפורה המרחק הנפשי מצטמצם, ההיסוס נגזר, ויש יותר התחייבות של הכותב לבחירתו, ואולי גם יותר כוח לצירוף.
- **תרגילי כתיבה:**

- חשוב על דמויות משמעותיות מהעולם היהודי, שיש להם משמעות עבורך. כתוב רשימה של מטפורות. אילו היו אחת מהקטגוריות הבאות, מה היו? צומח / בעל חיים / רהיט / כלי תחבורה / כלי נגינה / ספר.
- בחר כעת אחת מהמטפורות והרחב אותה, דרך תיאור הדמות ויחסיך איתה (למשל, 'אמי היא ספת עור ארגמנית, רחבה, שכולנו יכולים להתכרבל בחיקה...').
- כתוב חמישה משפטים שהמבנה הלשוני שלהם הוא: שם הדמות + תיאור + פעולה + מקום. (למשל: 'הרצל מהורהר עומד במרפסת'. אפשר גם משפטים סוריאליסטיים ולא מציאותיים כמו למשל: 'משה רבנו האמין רץ ראשון אל תוך ים סוף') כעת הוסף בפתח כל משפט את המילה 'אני': 'אני המהורהר עומד במרפסת'. בחר את המשפט שהכי משעשע או מסקרן אותך והמשך אותו; הרחב את המטפורה שיצרת לעצמך

חלק ב' – כתיבת עומק אישית

לכל תרגיל נקדיש בערך 15 דק' הכוללות ביצוע התרגיל, והשארת זמן לשיתוף. על מנת להצליח לייצר העמקה ננסה להתמקד בשלושה היבטים: העצמי, החוץ והטבע, והחופשי.

תרגיל "מי אני?"

נבקש מכל משתתף לכתוב 5-6 מילים המתארות אותו על הדף. ניתן למקד את המשתתפים ולבקש מילות זהות, או להשאיר את התרגיל פתוח וחופשי לכל מילות תיאור עצמי שירצו (מה שמשאיר פתח לתכונות וכו'). לאחר שכתבו את 6 המילים, נבקש מהמשתתפים לסדר אותן לפי סדר חשיבות עצמית – דירוג בשלב השלישי נבקש מהמשתתפים להרכיב משפט/שניים המתאר את עצמם בעזרת המילים הללו, תוך שימוש בכמה שפחות מילות חיבור. לאחר הכתיבה נבקש מכל המשתתפים להקריא את המשפט שמתאר אותם תוך שימוש במילים האלו – ולייצר רמה נוספת של אינטימיות והיכרות בין חברי הקבוצה.

תרגיל הטבע והחוץ

באמצעות תרגיל הכתיבה נחוש את כוחה של תמונת נוף המספרת סיפור אנושי. האם חשתם לפעמים שהנוף בחוץ הוא ראי לתחושותיכם? ש'השמים בוכים' אתכם? שרעננות הצמיחה באביב מספרת על ההתחדשות שאתם חשים? בתרגיל הבא ננסה להצטרף לכותבים מודרניים המרבים לתאר תמונות נוף כראי לתחושותיהם וביטוי לעצמם.

- **תרגילי כתיבה:**

1. תרגיל חימום: נכתוב שלושה דימויים המחברים בין תחושה אנושית לתיאור טבע (הגשם שיורד כעת הוא כמו...; החמנייה בשדה היא כ...; או להיפך – אני משועמם כמו...).
2. נבקש מכל משתתף לבחור מקום אהוב שביקרו בו בישראל, מקום שהעלה בהם תהיות, או תמונה שלהם במקום משמעותי עבורם בישראל.
כשלב ראשון נבקש מהמשתתפים לתאר את המקום בכתיבה חופשית. נבקש מהם לכתוב כמה שיותר פרטים בצורה אובייקטיבית ככל הניתן. לאחר מכן נבקש מהמשתתפים להוסיף תיאורים ודימויים המחברים בין הדברים שכתבו על המקום לבין תחושות אנושיות. ולייצר טקסט ציורי המתאר את המקום – כך שיהיה לנו טקסט אחד ניטרלי וטקסט אחד ציורי.
3. בשלב מתקדם נבקש לתאר בדיוק את אותו המקום כשאנחנו מסתכלים בו בשתי תחושות שונות (למשל, מתוך התרגשות ומתוך שעמום; מתוך עצב ומתוך שמחה). נכוון את המשתתפים לתת לדבר 'לדבר'. המקום עצמו יתואר ללא רגשות של האדם המהלך, אלא רק יהיה בו תיאור הדרך, הנוף, המראות הקולות והריחות. תיאור הנוף יעביר את הרגש בלי שהוא יתואר במפורש (למשל אם נבחרו התרגשות ושעמום – לא נשתמש במילים המבטאות את זה באופן ישיר אלא כדי לתאר התרגשות נתאר צבעים עזים, פעילות רבה וכדי לתאר שעמום נשתמש בגווני אפור, נתאר שקט וכו').

תרגול חופשי - מבט/ראוי/חלון

• תרגיל כתיבה:

- בחרו סיטואציה / חפץ / דמות וכתבו עליה ב3 היבטים תוך שימו בכלים שלמדתם (הזרה, דימוי, מטאפורה, אזכור, פסיחה וכו'..)
- (כדי להקל ולמקד את הבחירה ניתן לבקש מהמשתתפים לחפש כתבה אקטואלית בהקשר של ישראל מהשבוע האחרון, או לחלופין לבקש מהם לחשוב על סיטואציה עדכנית שלהם בשיחה הקשורה לישראל וכו')
- מבט - מה אתם רואים - תיאור של הסיטואציה
- ראי - מה הדבר מלמד אתכם על עצמכם. מה זה משקף לכם?
- חלון- מה הדבר אומר לכם על החוץ (קהילה, משפחה וכו')

בנוס: 'הומאז'

הומאז' פירושו מחווה – טקסט שצורתו או תכניו הם מחווה לטקסט קיים. ככל שהמקור מובהק יותר בצורתו, כך יהיה קל יותר ליצור הומאז' שיהדהד אותו. ההנחיה היא לנסות ולכתוב טקסט שיהיה סוג של ראי לטקסט המקורי. ניתן לבחור את אותם משפטי הפתיחה של כמה מן השורות/הבתיים שלו, ולבקש מן המשתתפים להשלים כרצונם או לחלופין למקד את המשתתפים להומאז' מבני (למשל אם השיר מתאר דיאלוג, אז לכתוב הומאז' בצורת דיאלוג וכו').

• תרגול: נפזר ברחבי החדר שירים ישראליים, ונבקש מכל משתתף לבחור שיר.

לאחר מכן ניתן כ-5-10 דק' לכל משתתף לכתוב הומאז' לשיר שקרא, בהנחיות ספציפיות:

1. השתמש בשורה הראשונה מכל בית על מנת להתחיל את השיר שלך, וכל בית בו.
2. בחרו 1-2 שורות מרכזיות, הנוגעות לך, בשיר שקראת, וכתוב שיר חדש המשלב את השורות האלו באופן אינטגרלי.
3. זהה מרכיב מבני מרכזי בשיר (האם יש דיאלוג בין מי למי? האם השיר מתאר זמן מסויים וכו') וכתוב שיר המייצג את אותו המבנה.

חלק ג' – כתיבה קבוצתית יוצרת

כתיבה משותפת היא לא דבר של מה בכך, כיוון שבשונה מהכתיבה האישית בה לאינדיבידואל יש את מלוא השליטה על הנרטיב, כאן זה לא המקרה. המטרה של חלק זה היא ללמוד לעבוד יחד סביב פעולת הכתיבה, שבד"כ היא מאוד אישית. אנו מזמינים אתכם להתנסות בכתיבה קבוצתית בעזרת התרגילים הבאים. לכל תרגיל נקדיש בערך 15 דק' הכוללות ביצוע התרגיל, והשארית זמן לשיתוף.

כתיבה סמי-משותפת- סיעור מוחות

• תרגילי כתיבה:

- רמה א':
- נבקש מכל המשתתפים להעלות כל מילה שעולה לראשם באומרו תמה מסויימת (הצעות לתמות הקשורות בנושא הכתיבה: ישראל, יהדות, טקסים, חיבור, תגלית, אנטישמיות, דמוקרטיה וכו'). את כל המילים נכתוב על הלוח, ואז נבקש מהמשתתפים לקחת חמש דקות לכתיבה אסוציאטיבית חופשית (מציאותית, פילוסופית או מדומיינת) עפ"י התחושות באותו רגע בחדר, המילים והתמה הכתובות מולנו. אל תצנזרו את עצמכם, הכול לגיטימי.
- בשלב הבא, נבקש מכל משתתף לבחור 3-4 מילים מסויימות ולהשתמש בהן בכתיבת סיטואציה מוחשית שקרתה (לו או ששמע עליה)

○ רמה ב':

- נערוך את אותו התרגיל המתואר למעלה, אך נוסיף לו טוויסט של רגשות ותחושות – נבקש מכל המשתתפים להעלות כל מילה שעולה לראשם באומרו את המילה "ישראל", אך הפעם נבקש מהם שהמילים שמעלים יהיו מילים המתארות רגע או תחושה (למשל: אוהבים, לא מתחברת, לא הייתי שם, מורכב וכו'). נכתוב על הלוח את כל הרגשות והתחושות, ואז ניתן למשתתפים זמן כתיבה. הוראות כתיבה אפשריות לתרגיל זה:
- 1. כתיבה אסוציאטיבית חופשית (מציאותית, פילוסופית או מדומיינת) עפ"י התחושות באותו רגע בחדר, המילים והתמה הכתובות מולנו. אל תצנזרו את עצמכם, הכול לגיטימי.
- 2. נבקש מכל משתתף לתאר את התחושה/רגש אותה הוא תיאר – במשפט אחד בלבד.

3. נבקש מכל משתתף לכתוב תיאור לתחושה אחרת שלא הוא זרק לחלל האוויר.
 4. נבקש מכל משתתף לבחור שתי מילים המייצגות עבורו ניגוד, ולכתוב פסקה קצרה המכילה את שתי התחושות ושני הניגודים..
- בתרגיל זה, המערב רגשות ותחושות, אפשר להעלות עמול המשתתפים שאלות לדיון – אילו מילים מקרבות אותי ביותר לתחושה שמלווה אותי הכי חזק היום / בתקופה האחרונה. אילו מילים מתארות את התחושות שכתבנו (למשל: אם עלתה התחושה ביטחון, אזי שמילים כמו חוזק, הגנה, כוח מבטאות אותה).

כתיבה סביב ציר משותף

נציג בפני הקבוצה תמה משותפת – ציר כתיבה (יכול להיות ממוקד ישראל וזהות יהודית, או דווקא להיות רחב יותר כמו מחאה, שינוי וכו').

• תרגיל כתיבה

1. בשלב הראשון – נקיים שיח קבוצתי על מה המשמעות של השיח, ועל המנחה לדלות מילות מפתח ולכתוב על הלוח, בפני הקבוצה. השיח הוא שיח פתוח שמטרתו לשמוע דעות שונות, זוויות ראייה מגוונות וכו' בנושא.
2. בשלב הבא נחלק את הקבוצה לחברות קטנות (2-3 אנשים בלבד), ונבקש מכל קבוצה לכתוב קטע קצר על הנושא.
3. לאחר הכתיבה בחברות נחזור למליאה, ונציג את כל הקטעים שנכתבו. לאחר השמעת כל הקטעים – נבקש לחבר אותם לקטע אחד. שימו לב – ייתכן ויהיה פה קושי כיוון שלא הנחנו מבנה כתיבה בשלב הקודם (ז"א יכול להיות קבוצה אחת תכותב שיר, והאחרת סיפור קצר, השלישית משפטי תיאור וכו'). האתגר יהיה לייצר קטע משמעותי אחד, הסובב סביב מרכז כובד אחד, ומורכב מהמון קולות ודעות.

כתיבה משותפת – סיפור בהמשכים

• תרגילי כתיבה

- משחק "הדוור" – נבקש מהמשתתף הראשון לכתוב משפט פתיחה, ולהעביר את הדף למשתתף היושב לידי, המשתתף הבא ימשיך את הסיפור, אך יקפל את הדף כך שהבא בתור יראה אך ורק את המשפט האחרון, וכן הלאה. למעשה כל משתתף יודע ומכיר אך ורק את מה שנכתב לפניו, ולא את כל הסיפור. לבסוף נפתח את הדף כולו ונקרא את הסיפור מראשיתו. ניתן לשאול את המשתתפים אילולא יכלו לכתוב את הסיפור בעצמם – מה היו משנים?
- נציג למשתתפים התחלה של סיטואציה המספרת סיפור הקשור בעולמות התבון של ישראל וזהות יהודית. ובעת נבקש מהקבוצה להמשיך את הסיטואציה באופן חופשי – ללא הנחיות. זהו תרגיל מעניין גם בדינמיקה קבוצתית, גם ביחסי כוחות וגם בסיפור שמסופר.